

FINANŠU KOMPETENCES NOVĒRTĒŠANAS PROBLĒMUZDEVUMI LATVIJAS SKOLĒNIEM

Problem Items of Financial Literacy Assessment for Students in Latvia

Linda Mihno

Latvijas Universitāte, Latvija

Abstract. *Considering the financial situation in Latvia it is very important not only to realize how effectively students could deal with situations relating to financial issues, but to understand what kind of PISA Financial items exactly bring difficulties. It is necessary to realize how to improve students' financial literacy. The main of the research is to find out what kind of PISA 2018 financial items are difficult for students and which students' answers are marked as incorrect. To reach the aim the methods of content analysis. The research data show that students are very good at dealing with tasks similar to their everyday situations and requiring mathematical skills. In their turn, tasks related to investments and topics not related to everyday life are found difficult. Students are not good at tasks which require deep data or situation analysis and judgements made on reasoning even if they could be based on personal experience.*

Keywords: *financial items, financial literacy, incorrect answers in financial items, PISA.*

Ievads

Introduction

Finanšu izglītība pēdējos gados ir ļoti aktuāla tēma visā pasaulē, jo finanses ir neatņemama ikdienas dzīves sastāvdaļa. Cilvēki ikdienā lieto dažādus banku pakalpojumus sākot no banku karšu lietošanas, rēķinu apmaksas internetā, iepērkas, plāno pirkumus un veic citas darbības, kas saistītas ar naudu. Ņemot vērā, ka vairākas valstis viena pēc otras piedzīvojušas finanšu krīzes, ko lielā mērā izraisīja arī neprasmīga rīcība ar naudu, neapdomājot sekas, liek domāt par sabiedrības finanšu kompetences līmeni.

Apzinoties, ka finanšu kompetence ir viena no galvenajām kompetencēm, kas nepieciešama modernas sabiedrības pārstāvim, bet valstu nacionālie pētījumi rādīja, ka tieši jaunajiem cilvēkiem ir visvājākās zināšanas finanšu jautājumos salīdzinot ar pārējo sabiedrību, OECD (*Organisation for Economic Cooperation and Development*) sāka pievērst pastiprinātu uzmanību finanšu izglītībai skolā. Sākot ar 2012.gadu Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā (PISA jeb *Programme for International Student Assessment*) tika iekļauts finanšu

kompetences modulis, kurā piedalījās arī Latvijas skolēni. Kaut arī rezultāti tika publiskoti tikai 2014.gada vasarā (Latvijas skolēnu sasniegumi OECD PISA Finanšu kompetences novērtēšanas modulī, statistiski nozīmīgi neatšķīrās no OECD valstu vidējā rādītāja, Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi bija 501 punkti), jau ar 2012.gadu Latvijā sāk pievērst uzmanību (aktualizēt problēmas) finanšu izglītībai skolā. Līdz 2014.gada februārī tika parakstīts memorands par "Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijas 2014–2020" ieviešanu, lai veicinātu iedzīvotāju finanšu pratības līmeņa pakāpenisku paaugstināšanu. Par turpmāku sadarbību vienojās – Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK), Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), Valsts izglītības satura centrs (VISC), Banku augstskola (BA), Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (PTAC), kā arī finanšu pakalpojumu sniedzēju profesionālās asociācijas – Latvijas Komerčbanku asociācija (LKA) un Latvijas Apdrošinātāju asociācija (LAA). Memorands paredz, ka IZM uzņemas (IZM, 2014):

- 1) pilnveidot vispārējās izglītības mācību priekšmetu programmu paraugu saturu par finanšu pratības jautājumiem;
- 2) veicināt finanšu pratības apmācības pedagoģu, kā arī citās studiju programmās augstākās izglītības mācību iestādēs.

Latvija arī 2018.gada PISA pētījumā ņēma dalību finanšu modulī. Tas palīdzēs noskaidrot, vai šo sešu gadu laikā ir vērojami uzlabojumi tieši skolēnu finanšu kompetencē. Bet pirms šī salīdzinājuma ir vērts izanalizēt, kāda veida, satura, konteksta un prasmju uzdevumi PISA 2018 Finanšu kompetences novērtēšanas modulī Latvijas skolēniem sagādāja lielākās grūtības, savukārt kādi padodas viegli. Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot, kādas prasmes nepieciešams attīstīt Latvijas skolēniem, lai uzlabotos finanšu kompetences līmeni. Pētījumā tiek izmantota kontentanalīze.

Literatūras apskats

Literature review

Literatūrā finanšu kompetence tiek saistīta ar indivīda spējām pielietot savas zināšanas un prasmes pieņemot lēmumus, kas ietekmē viņa finansiālo labklājību. Ir definīcijas, kurās lielāks uzsvars ir uz finanšu koncepciju izpratni vai naudas pārvaldīšanu. Visprecīzākā finanšu kompetences definīcija, pēc autores domām, ir OECD piedāvātā, kas ir vispilnīgākā un atklāj visas finanšu kompetences aspektus. Tātad "Finanšu kompetence – zināšanas un izpratne par finanšu jēdzieniem un prasme, motivācija un pārliecība šīs zināšanas un izpratni pielietot, lai pieņemtu efektīvus lēmumus dažādās ar finansēm saistītās situācijās, lai uzlabotu indivīda un sabiedrības finansiālo labklājību un lai varētu piedalīties ekonomiskajā dzīvē" (OECD 2014a; OECD, 2014b; Kangro, 2014).

Analizējot pētnieku teikto, var secināt, ka lielai daļai ir līdzīgi uzskati par to, kādas zināšanas un prasmes ietver finanšu kompetence. Pētnieki uzskata, ka skolā attiecībā uz finanšu jautājumiem lielāks uzsvars jāliek uz praktiskām iemaņām, ne teorētiskām. Skolēniem jāizprot kāpēc, piemēram, ir jākrāj, nevis, kas ir krāšana (Akdag, 2013; Putniņa u.c., 2012; Williams, Grizzell, & Burrell, 2011; United States Department of the Treasury Office of Financial Education, 2002). Pētnieki uzskata, ka ir svarīgi, lai skolēnu izglītošanās procesā iesaistītos ne tikai kompetenti skolotāji, bet arī vecāki ar savu piemēru un paraugu un skolēnu iesaistīšanu ikdienas pasākumos, kas saistīti ar finanšu plānošanu, tēriņiem un lēmumu pieņemšanu, kā arī dažādas ar finanšu jomu saistītas organizācijas un iestādes (Avard, Manton, English, & Walker, 2005; Lusardi, Mitchell, & Curto, 2010; Koenig, 2007).

Metodoloģija *Methodology*

Pētījumā tika izmantoti OECD PISA 2018 dati. PISA ir OECD Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma, kurā ik pēc trim gadiem lasīšanas, matemātikas un dabaszinātņu jomās tiek testēti 15 gadus veci skolēni visā pasaulē. Testi ir veidoti tā, lai izmērītu, cik labi skolēni pārvalda galvenos priekšmetus un spēj savas zināšanas pielietot dažādu ar reālas dzīves situāciju saistītu problēmu risināšanā un ir gatavi pieaugušu cilvēku dzīvei. Šis vecums izvēlēts apzināti, jo lielākajā daļā valstu šis ir vecums, kad skolēni beidz pamatizglītību. Papildus šīm pamatjomām valstīm ir iespēja izvēlēties novērtēt savus skolēnus arī citās jomās, piemēram, kā finanšu kompetence. PISA 2018 pamatpētījuma ģenerālkopu veidoja 2003. gada dzimušie. Kopumā finanšu modulī piedalījās 1402 Latvijas skolēni no visas Latvijas, gan no lielajām pilsētām, gan no laukiem, gan no vidusskolām, gan no pamatskolām, gan no ģimnāzijām.

PISA Finanšu kompetences novērtēšanas elementi

PISA 2018 ietvaros finanšu kompetence tiek novērtēta, pamatojoties uz trīs elementiem – saturu, procesu un kontekstu.

Saturs. Zināšanas uz izpratne, kas nepieciešamas, lai spētu atbildēt uz jautājumiem par finanšu jomas problēmām/situācijām: nauda un darījumi (transakcijas), finanšu plānošana un pārvalde, riski un ieguvumi un finanšu vide.

Process. Finanšu jautājuma atrisināšanai nepieciešamās prasmes - spēja atpazīt un piemērot finanšu jomas jēdzienus, saprast, analizēt, spriest, izvērtēt un ieteikt risinājumus. PISA finanšu kompetencē tiek definētas četras galvenās prasmes: finanšu informācijas identificēšana, informācijas analizēšana finanšu kontekstā, ar finansēm saistītu problēmu izvērtēšana un zināšanu un izpratnes par finansēm pielietošana.

Konteksts. Jautājumos iekļautās situācijas, ar kurām skolēni, iespējams, varētu reāli saskarties: izglītība un darbs, mājas un ģimene, privātās situācijas un sabiedrības dzīves situācijas.

PISA 2018 finanšu uzdevumu veidi

Finanšu uzdevumi ir izveidoti, ievērojot visus iepriekš aprakstītos elementus: kontekstu, saturu, procesu. Katram uzdevumam ir savs īpašs saturs, kas ietver noteiktu prasmju un zināšanu jomu. Uzdevuma saturs atklāts rosinošā materiālā, kas parasti ir kāda teksta fragments, tabula, diagramma, fotogrāfija, shēma u.c.

Lai saprastu kāda veida uzdevumi tiek ietverti PISA 2018 pētījumā, lai noskaidrotu skolēnu finanšu kompetenci, tad 1.tabulā dots PISA 2018 finanšu uzdevumu sadalījums gan pēc satura, konteksta formāta, aspekta un situācijas, gan pēc uzdevuma veida.

*1.tabula. PISA 2018 finanšu uzdevumu sadalījums
Table 1 PISA 2018 financial item breakdown*

	Uzdevumu skaits kopā	Vairāk atbilžu izvēļu uzdevumi	Kompleksi vairāk atbilžu izvēļu uzdevumi	Brīvo atbilžu uzdevumi	Īso brīvo atbilžu uzdevumi
<i>Finanšu uzdevumu sadalījums pēc satura</i>					
Nauda un darījumi (transakcijas)	11	7	1	2	1
Finanšu plānošana un pārvalde	16	3	3	6	4
Riski un ieguvumi	11	2	4	3	2
Finanšu vide	5	0	3	2	0
Kopā	43	12	11	13	7
<i>Finanšu uzdevumu sadalījums pēc prasmēm</i>					
Analizēt informāciju finanšu kontekstā	11	1	4	2	4
Pielietot zināšanas un izpratni par finansēm	11	6	1	1	3
Izvērtēt ar finansēm saistītu problēmu	14	1	4	9	0
Identificēt finanšu informāciju	7	4	2	1	0
Kopā	43	12	11	13	7
<i>Finanšu uzdevumu sadalījums pēc konteksta</i>					
Izglītība un darbs	5	0	2	3	0
Mājas un ģimene	14	4	2	3	5
Privātās situācijas	21	8	6	5	2
Sabiedrības dzīves situācijas	3	0	1	2	0
Kopā	43	12	11	13	7

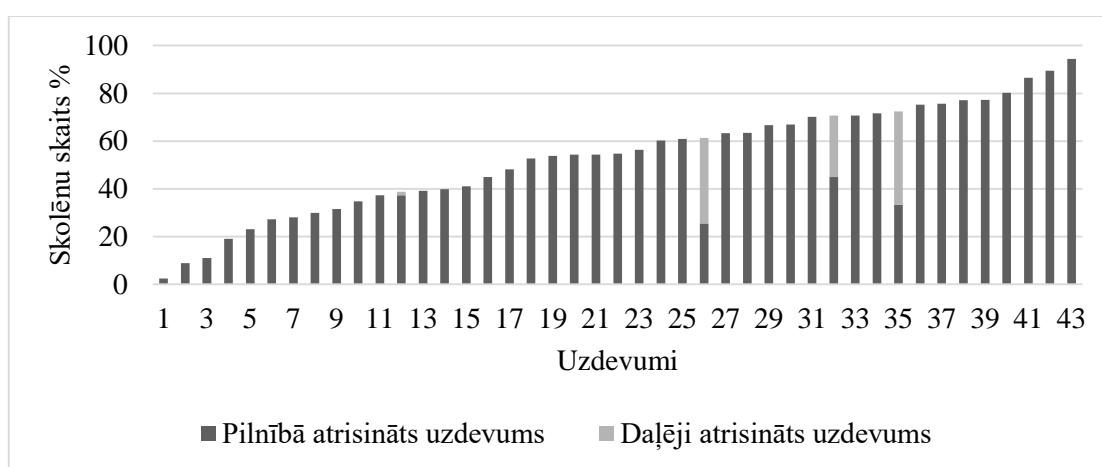
Avots: PISA, 2018

Source: PISA, 2018

Pētījuma rezultāti Research results

1.attēlā finanšu moduļa uzdevumi sakārtoti pēc Latvijas skolēnu skaita procentos, kas spējuši konkrēto uzdevumu atrisināt. Kā redzams, tad ir bijuši tādi uzdevumi, kurus lielākā daļa Latvijas skolēnu spēja atrisināt un arī tādi uzdevumi, ko atrisināt nav spējusi pat trešā daļa skolēnu.

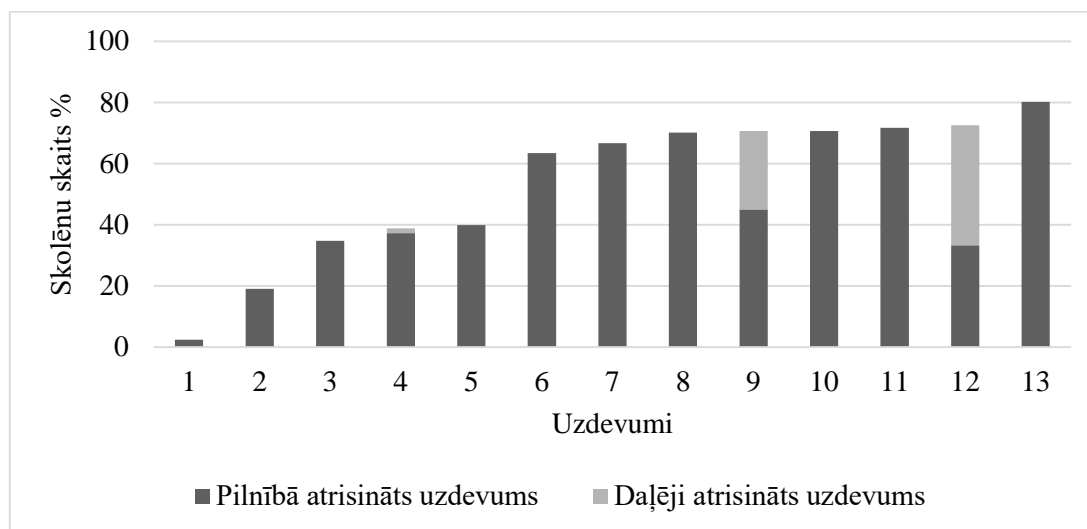
Analizējot skolēnu pareizo atbilžu sadalījumu dažādos uzdevumos, nākas secināt, ka nav kāda konkrēta konteksta, satura, procesa vai veida uzdevumi, kas īpaši viegli vai īpaši grūti veiktos Latvijas skolēniem. Līdz ar to bija nozīmīgi saprast, kādas kļūdas pieļauj skolēni un kas skolēniem sagādā problēmas.

1.attēls. Finanšu moduļa uzdevumus atrisinājušo skolēnu skaits procentos
Figure 1 Percentage of students who had solved financial tasks

Finanšu moduļa uzdevumus var iedalīt automātiski jeb datorizēti vērtētajos uzdevumos un uzdevumos, kuru atbildi vērtē cilvēks. Cilvēka vērtētie uzdevumi jeb brīvo atbilžu uzdevumi (skat.1.tabulā) ir tie, kas tika izmantoti tālākai analīzei. Šie uzdevumi izvēlēti, jo tie ir uzdevumi, kuros skolēniem jāsniedz garākas atbildes, jāpamato savi viedokļi, jādemonstrē savas zināšanas un izpratne par situācijām.

Kā redzams, 2.attēlā, tad kopumā šādi bijuši 13 uzdevumi, no kuriem 5 uzdevumus pareizi nav spējuši atrisināt teju lielākā daļa Latvijas skolēnu. Savukārt ir tikai 4 tādi uzdevumi, kurus pareizi spējuši atrisināt vairāk kā 70% skolēnu. Trijiem no uzdevumiem tika ieskaitītas arī skolēnu daļēji pareizi sniegtās atbildes. Kā redzams, tad 2 uzdevumos to skolēnu īpatsvars, kas snieguši pilnīgi pareizu atbildi ir lielāks, nekā to skolēnu skaits, kas snieguši daļēji pareizu atbildi.

2.attēls. *Brīvo atbilžu uzdevumu skolēnu pareizo atbilžu skaits (%)*
Figure 2 *Percentage of Correct answers of Constructed-response items (%)*

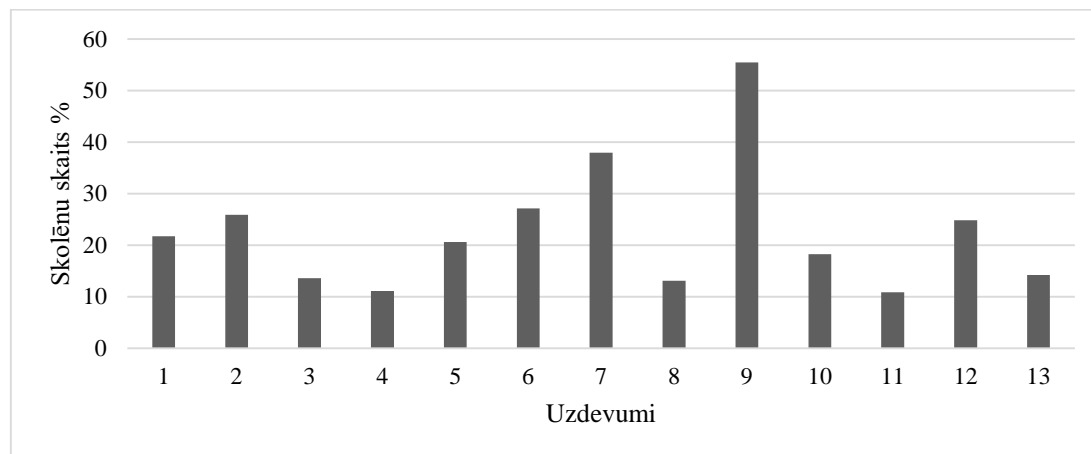
Kontentanalīzei tika izmantotas tikai tās skolēnu sniegtās atbildes, ko vērtētāji bija atzinuši par nepareizām vai nepietiekamām atbildēm. Visas nepareizas vai nepietiekamās atbildes tika klasificētas pēc atbildē ietvertās pamatidejas. Rezultātā iegūstot grupas, pēc kurām iespējams analizēt skolēnu nepareizas atbildes.

Ņemot vērā PISA konfidencialitātes politiku, šie uzdevumi netiks tiešā veidā publicēti, bet tiks sniegts ieskats uzdevumu būtībā un mērķī, kā arī vispārīgs uzdevumu apraksts. Uzdevumu saturs, pārbaudāmās prasmes un konteksts, kā arī uzdevumu veids aplūkojams 1.tabulā.

Analizējot nepareizas atbildes kopumā, nākas secināt, ka liela daļa skolēnu, iespējams, nojauš vai zina pareizo atbildi, bet viņi neprot to paskaidrot vai izteikties pietiekami saprotami, lai tā tiktu ieskaitīta. Tāpat teju katrā uzdevumā daļa skolēnu (11%-55%), kas snieguši nepareizas atbildes, ir tādi, kas vienkārši ierakstījuši kādas muļķības - nesakarīgus skaitļus vai burtu virknējumus, dažādus simbolus, kā arī atbildi “nezinu” vai citas tai līdzīgas atbildes (turpmāk, negrupējamas atbildes).

Arī 3.attēlā redzams, ka vienlīdz daudz negrupējamas atbildes skolēni snieguši gan uz tiem uzdevumiem, kas lielākajai daļai skolēnu nesagādāja grūtības, gan uz tiem, kas sagādāja.

Tālākai analīzei tika izvēlēti pieci tādi finanšu uzdevumi, kur vismazāk skolēnu sniegtās atbildes tika ieskaitītas kā pareizas un trīs tādi finanšu uzdevumi, kur visvairāk skolēnu atbildes ieskaitītas kā pareizas.

Piezīme: uzdevumi sakārtoti augošā secībā atbilstoši skolēnu pareizi atrisināto uzdevumu sadalījumam (2.att.).

Note: items sorted in ascending order with distribution of students correct answers (Figure 2).

3.attēls. Skolēnu negrupējamo atbilžu skaits procentos no nepareizajām atbildēm
Figure 3 Percentage of non-grouped student responses from incorrect answers

Skolēniem viens no sarežģītākajiem uzdevumiem bijis jautājums, kas saistīts ar finanšu plānošanu un pārvaldību, lai izvērtētu finanšu problēmas izglītības un darba kontekstā. Šajā uzdevumā skolēniem bija jāprot izskaidrot nodokļu piemērošanu saistībā ar algu, nolasot informāciju no sniegtās tabulas un jauniešu sarunas. Kā rāda dati, tad nedaudz vairāk kā 97% no Latvijas skolēniem nespēja sniegt pareizu atbildi uz šo uzdevumu. Dziļāka datu analīze rāda, ka 31% no šiem skolēniem nespēja sniegt nekādu sakarīgu atbildi. Skolēni nespēja nolasīt un analizēt tabulā sniegto informāciju, lai pamatotu nodokļu piemērošanas principus. Liela daļa skolēnu, 24%, no tiem, kas sniedza nepareizu atbildi, apgalvoja, ka lielāka alga nozīmē lielākus nodokļus, ar uzsvaru, ka nav izdevīgi saņemt lielāku algu, jo būs arī jādod vairāk prom. Šeit jaušama nostāja, ka nodokļus maksāt ir naudas zaudēšana, ka tas nav izdevīgi. Vairāk kā 30% no skolēniem, kas snieguši nepareizu atbildi, spēja tikai nolasīt informāciju no tabulas, bet nepamatoja savu izvēlēto atbildi, respektīvi, nesniedza skaidrojumu, kas parādītu, ka skolēni izpratuši kā nodokļi tiek aprēķināti. Skaidri jūtama sabiedrībā valdošā uzskata, ka maksājot nodokļus mēs uzturam valsts ierēdņus, tāpēc labāk tos nemaksāt un principu – *jo lielāka alga, jo lielāki nodokļi* – ietekme uz skolēnu sniegtajām atbildēm. Šo signālu nevar atstāt bez ievērības, jo šāda skolēnu nostāja var veicināt ēnu ekonomiku, nevis samazināt to.

Otrs uzdevums, kas skolēniem sagādāja problēmas, ir uzdevums, kas saistīts ar finanšu riskiem un ieguvumiem, finanšu problēmu vērtēšanu individuālā kontekstā, kura galvenais mērķis ir noskaidrot skolēnu prasmi paskaidrot finansiālu ieguvumu no risku diversifikācijas. Galvenais uzdevums skolēniem

bija parādīt izpratni par risku sadalīšanu, nepieciešamību ieguldījumus sadalīt dažādos ieguldījumu plānos. 81% skolēnu nespēja šo uzdevumu atrisināt pareizi. No skolēniem, kas snieguši nepareizas atbildes, 26% bija tādi, kas apgalvoja, ka, jo vairāk iegulda, jo lielāka peļņa. Šīs skolēnu atbildes pierāda, ka skolēni nedomā par riskiem, kas tos sagaida, ja investīcija nav veiksmīga vai kāds no investīciju plāniem neizdodas. Iespējams, ka šīs skolēnu sniegtās atbildes ir skolēnu interpretācija uzskatam – *jo vairāk noguldīsi, jo vairāk nopelnīsi*. Tāds uzskats var būt maldinošs, jo netiek analizēti riski, pareizāk būtu – *jo gudrāk ieguldīsi, jo lielāka peļņa*.

Trešais sarežģītais uzdevums – saistīts ar finanšu plānošanu un finanšu pārvaldību, vērtējot finanšu problēmas izglītības un darba kontekstā. Šo uzdevumu pareizi nevarēja atrisināt 65 % Latvijas skolēnu. Uzdevuma mērķis ir noskaidrot skolēnu izpratni par ilgtermiņa finansiālajiem ieguvumiem, kas saistīti ar darba devēja investīcijām kvalifikācijas paaugstināšanai. Skolēnu uzdevums bija norādīt uz vienu no sekojošajiem ieguvumiem: darba samaksas pieaugumu ilgtermiņā vai ar finansēm saistītām iespējām, kuras kopumā izriet no tā, ka darbiniekam ir augstāka kvalifikācija, vai uzlabotas darba stabilitātes iespējamības. Lielākā daļa skolēnu nespēja saskatīt ilgtermiņa finansiālu ieguvumu, ko varētu nodrošināt kvalifikācijas paaugstināšana, bet saskatīja tikai īslaicīgus ieguvumus, kas saistīti ar darba devēja iesaisti kvalifikācijas paaugstināšanas kursu apmaksā. Tas, iespējams, saistīts ar izglītības zemo prestižu sabiedrībā, ar to, ka pastāv uzskats, ka izglītība nespēj nodrošināt labi apmaksātu darbu un līdz ar to skolēni nesaskata iespējamus ieguvumus ilgtermiņā.

Vēl sarežģīts skolēniem bijis uzdevums, kas saistīts ar finanšu vidi, finanšu problēmu izvērtēšanu individuālā kontekstā, uzdevuma mērķis noskaidrot skolēnu zināšanas par faktoriem, kas ietekmē piekļūšanu kredītlīdzekļiem. Skolēnu uzdevums bija parādīt izpratni par faktoriem, kurus banka varētu apsvērt, novērtējot kredīta pieteicējus. Pārsteidzoši, ka lielākā daļa skolēnu, 61%, nespēja uz šo uzdevumu atbildēt pareizi, lai gan 37% skolēnu tomēr spēja sniegt pilnībā pareizu atbildi un tikai teju 2% skolēnu sniedza daļēji pareizu atbildi. Visbiežākās skolēnu nepareizās atbildes (50% skolēnu, kas snieguši nepareizās atbildes) bija saistītas ar to, ka skolēni sniedza atbildi, kas ir pretrunā faktam, ka bankas pārbauda personu apliecinājumus dokumentus. Masu medijos nereti nākas dzirdēt par dažādiem krāpniecības mēģinājumiem, izkrāpšanas gadījumiem, kas tieši saistīti ar cilvēku personības nepārbaudīšanu. Iespējams, skolēni pieņem, ka līdzīgas situācijas var gadīties arī bankās. Šajā pašā uzdevumā skolēni bieži apgalvojuši arī, ka banka nepiešķir kredītu, jo iespējams attiecīgā persona ir jau kādam galvotājs vai šajā ģimenē jau kādam ir kredīts vai arī tāpēc, ka attiecīgajam kredītņēmējam kredīts nemaz nav vajadzīgs. Šīs skolēnu atbildes demonstrē

skolēnu negatīvo attieksmi pret banku izsniegtajiem kredītiem. Tas ir saprotams, jo, iespējams, šo skolēnu vecāki šobrīd atmaksā kādu kredītu.

Gandrīz tik pat neatrisināms skolēniem bija uzdevums, kas saistīts ar naudu un transakcijām, lai izvērtētu finanšu problēmas individuālās situācijās. Uzdevuma mērķis ir paskaidrot viltus ietaupījumu jēdzienu, iegādājoties nevajadzīgas preces. Kā rāda dati, tad 60% skolēnu nav tikuši galā ar šo uzdevumu. Analizējot skolēnu sniegtās atbildes nākas secināt, ka 60% no skolēniem, kas snieguši nepareizas atbildes, nepamatoja savu atbildi vai sniedza vispārīgus apgalvojumus, no kuriem nevar izdarīt secinājumus par skolēnu izpratni. Skolēni neprot izteikt savu viedokli, pamatot to, kā arī vērojamas stereotipiskas atbildes, kas saistītas ar akcijām veikalos – *pērkot akciju laikā var ietaupīt naudu*.

Uzdevums, kuru lielākā daļa Latvijas skolēnu spējuši atrisināt, bija saistīts ar riskiem un ieguvumiem, lai vērtētu finanšu problēmas sabiedriskā kontekstā. Uzdevuma mērķis – paskaidrot PIN koda būtību. Lai arī lielākā daļa spēja sniegt pareizu atbildi, tomēr teju 21% skolēnu neapzinās PIN koda vajadzību un nozīmi, kas liek domāt, ka šie skolēni varētu vieglprātīgi izturēties pret tā drošību. Lielākā daļa skolēnu spēja tikai atkārtot jau uzdevumā sniegto informāciju, tāpat bija salīdzinoši daudz skolēnu, kam ir nedaudz maldīgs priekšstats par karšu lietošanu un tās drošības pasākumiem. Iespējams, tie ir skolēni, kuriem pašiem savas kartes vēl nav. Aptaujas dati rāda, ka gandrīz 60% skolēnu nav sava debetkarte (salīdzinot ar 2012. gada datiem, tad 2018. gadā jau vairāk skolēniem ir sava debetkarte), līdz ar to ir saprotams, ka skolēni neapzinās PIN koda nozīmi un drošības pasākumu ievērošanas nepieciešamību.

Otrs uzdevums ar salīdzinoši maz nepareizajām atbildēm saistīts ar riskiem un ieguvumiem, kur jāpielieto finanšu zināšanas un izpratne par šīm zināšanām mājas un ģimenes kontekstā, bija salīdzinoši vienkāršs Latvijas skolēniem. Uzdevuma mērķis ir identificēt un paskaidrot valūtas maiņas kursa izmaiņu efektu. Šo uzdevumu pilnībā pareizi izpildīja 33% skolēnu, bet daļēji pareizi – 39% skolēnu, tomēr gandrīz 28% skolēnu nespēja šo uzdevumu atrisināt. Skolēnu galvenais uzdevums bija pareizi interpretēt valūtas kursa izmaiņas. Liela daļa skolēnu neizprot valūtas svārstības un naudas zudumu draudus, kas var rasties naudas maiņas rezultātā.

Arī uzdevums, kas bija saistīts ar finanšu plānošanu un pārvaldību kontekstā izglītība un darbs, izvērtējot finanšu problēmas. Uzdevuma mērķis – parādīt izpratni par finansiālajiem ieguvumiem nomājot, pretstatā pirkšanai. Skolēnu uzdevums bija saskatīt ieguvumus, kādi ir precīzi nomājot, nevis pērkot, ja to nepieciešams lietot īslaicīgi. Tomēr 29% skolēnu jeb teju viena trešā daļa nespēja sniegt atbildi, ko varētu uzskatīt par pareizu, lielākā daļa no tām bija nekorektas atbildes, ar neatbilstošiem paskaidrojumiem, dažkārt skolēnu sniegtā atbilde bija pretrunā ar paskaidrojumu vai sagrozītiem faktiem, kas minēti uzdevumā.

Analizējot skolēnu sniegtās atbildes, kopumā rodas pārlicība, ka skolēni neiedziļinās uzdevuma nosacījumos, neievēro svarīgas nianšes, līdz ar to sniedz nepareizas un pat absurdas atbildes. Līdzīga tendence vērojama arī citu PISA jomu uzdevumos, kas liek domāt, ka skolēni ne tikai nespēj sniegt paskaidrojumus, bet arī neiepazīstas ne ar uzdevuma nosacījumiem, ne izlasa sniegtos faktus un informāciju, kas var noderēt, lai sniegtu korektu atbildi. Var secināt, ka Latvijas skolēniem ir vāji attīstīta kritiskā domāšana un problēmrisināšanas kompetence, kas nepieciešama šādu uzdevumu un problēmu risināšanai.

Secinājumi **Conclusions**

Ņemot vērā pētījuma rezultātus, finanšu kompetences attīstībai ir jāpievērš uzmanība un atbildīgajām institūcijām ir jāveicina finanšu izglītības nodrošināšana skolēniem jau pamatskolas līmenī.

Pastāv bažas, ka skolēnu atbildes iespējams ietekmē sabiedrībā valdošie uzskati vai izteikumi. Tas liek domāt, ka skolēniem nav zināšanas finanšu jomā pietiekamā līmenī, lai spētu paši izteikt savu viedokli, kas balstīts uz zināšanām. Tāpat skolēni izvairās pildīt uzdevumus, kur atbildei nepieciešams izteikt pamatojumu, paskaidrot viedokli. Analizējot skolēnu nepareizās atbildes nākas secināt, ka skolēni, iespējams, pavirši izlasa uzdevumu nosacījumus, dažkārt pat neizlasa tos, bet sniedz atbildes paša izdomātam jautājumam.

Lai uzlabotu sabiedrības finanšu kompetenci kopumā, ir būtiski uzlabot skolēnu zināšanas finanšu jomā. Skolēni dažkārt ne tikai mācas no saviem vecākiem, bet var arī skolā iegūtās zināšanas nodot vecākiem, savā ziņā tos izglītojot par finanšu jautājumiem.

Ir jāpārdomā mācību saturs un tā īstenošanai piedāvātie risinājumi, lai veicinātu finanšu kompetences attīstību. Pētījums pierāda, ka Latvijas skolēniem finanšu uzdevumi sagādā grūtības, it īpaši tie, kur jāizsaka savs viedoklis, kas jāpamato ar savām zināšanām un pieredzi. Līdz ar to ir pamats uzskatīt, ka ir svarīgi ir ne tikai skolēniem sniegt teorētiskas zināšanas par finanšu jautājumiem, bet arī palīdzēt praktiski izprast dažādas dzīves situācijas, kas saistītas ar finanšu jomu. Nepieciešams attīstīt skolēnu prasmi izteikt savu viedokli, spējas analizēt tekstu un tā saturu, kas uzlabotu skolēnu kompetenci arī citās jomās.

Summary

Financial literacy is one of the main competences that a representative of the modern society needs. Since 2012 OECD PISA study has included also the financial literacy assessment and Latvia has participated in it both in 2012 and 2018 PISA study.

The current research uses the OECD PISA 2018 data in order to find out what type, content, context and skills items cause problems to students of Latvia and which, in turn, students find easy.

Analyzing the distribution of students' correct answers in different items, it is possible to conclude that there is no particular context, content, process or type of items that are especially difficult or easy for students of Latvia. However, it has been revealed that the opinions or statements dominating in the society affect students' answers, which means that students lack knowledge. Besides, they are unable to give explanations, they do not get familiar with the conditions of doing the task, and they do not read the provided facts and information that could be useful for giving the correct answer. This allows concluding that Latvian students have poorly developed critical thinking and problem – solving competence that is needed for solving such tasks and problems.

In order to improve the society's financial literacy in general, it is important to improve students' knowledge in the field of finances. It is equally important to develop students' skills to express their personal opinion, the skills to analyze a text and its content that could improve also students' literacy in other fields.

Literatūra References

- Akdag, H. (2013). Does the Social Responsible for Financial Literacy? *International Journal of Academic Research*, September 2013, 5(5), 401-406.
- Avard, S., Manton, E.J., English, D.E., & Walker, J. (2005). The Financial knowledge of college freshman. *College Student Journal*, 39, 321-399.
- Kangro, A. (2014). Skolēnu finanšu kompetence OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2012. Skolēni un Nauda. Pieejams https://www.ipi.lu.lv/fileadmin/_migrated/content_uploads/Finansu_pratiba2012_09072014_2.pdf
- Koenig, L.A. (2007). Financial Literacy Curriculum: The Effect on Offender Money Management Skills, *The Journal of Correctional Education*, 58(1), 43 – 56.
- Lusardi, A., Mitchell, O.S., & Curto, V. (2010). Financial Literacy among the Young, *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358 - 379.
- OECD. (2014a). *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century (Volume VI)*, PISA, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>
- OECD. (2014b). *Financial Education for Youth: The Role of Schools*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264174825-en>
- Putniņa, A. u.c. (2012). Jauniešu finanšu lietpratība. *Pētījuma ziņojums*. Latvijas Universitātes Antropoloģijas studiju katedra.
- United States Department of the Treasury Office of Financial Education. (2002). *Integrating Financial Education into School Curricula: Giving America's Youth the Educational Foundation for Making Effective Financial Decisions throughout Their Lives by Teaching Financial Concepts as Part of Math and Reading Curricula in Elementary, Middle, and High Schools. A White Paper*. Office of Public Correspondence, Washington, Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471873.pdf>
- Williams, D., Grizzell, B., & Burrell, D.N. (2011). An Applied Case Study Analysis of Potential Societal Importance of Financial Literacy Education for African-american and Latino American Adolescents. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 6(3), 245-260.